

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

CRIMINAL PROCEEDINGS REGARDING A LEGAL ENTITY: GENERAL CHARACTERISTICS

Черниченко І. В.,

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри кримінального права та процесу
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Анотація: Стаття присвячена характеристиці кримінального провадження щодо юридичної особи та можливості застосування заходів кримінально-правового характеру, передбачених Розділом XIV-1 Кримінального кодексу України.

Досліджено положення Кримінального процесуального кодексу України в частині регулювання участі представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, початку досудового розслідування, додаткових вимог до змісту обвинувального акту, підстав закриття провадження щодо юридичної особи тощо.

Автор обґрунтовує неможливість внесення слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених частинами 2-4 статті 159¹ Кримінального кодексу України.

Звернено увагу на технічні недоліки моделювання законодавчих положень Кримінального кодексу України. Адже, стаття 96⁹ передбачає можливість ліквідації юридичної особи у разі вчинення її уповноваженою особою злочину, передбаченого статтею 436¹, хоча вчинення вищезазначеного злочину не є підставою для застосування заходів кримінально-правового характеру відповідно до статті 96³ Кримінального кодексу України.

Наведені приклади із судової практики на підтвердження положення про те, що конкретний примусовий захід кримінально-правового характеру щодо юридичної особи може бути застосований лише одночасно із застосуванням певного заходу кримінально-правового характеру щодо фізичної уповноваженої особи юридичної особи. Проаналізовані обвинувальні вироки, у резолютивній частині яких на юридичну особу накладено штраф у двократному розмірі незаконно одержаної неправомірної вигоди.

Ключові слова: кримінальне провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб.

Annotation: The article is devoted to the characteristics of criminal proceedings against a legal entity and the possibility of applying criminal-law measures provided for by Section XIV-1 of the Criminal Code of Ukraine. The rules of the Criminal Procedure Code of Ukraine have been investigated. Namely the norms regarding the participation of the representative of the legal entity in relation to which the proceedings are being conducted, the additional requirements for the content of the indictment, the grounds for closing the proceedings against the legal entity, etc.

The author substantiates the investigator's or prosecutor's impossibility of making information about a legal entity, to which criminal-law measures can be applied, to the Unified Register of pre-trial investigations, after the notification of suspicion of committing a crime provided for in Article 159¹, paragraphs 2-4 of the Criminal Code of Ukraine on behalf of and in the interests of such a legal entity.

Attention is drawn to the technical imperfections of modeling the norms of the Criminal Code of Ukraine. The point is that the Article 96⁹ foresees the possibility of liquidation of a legal entity if the authorized person commits a crime provided for in Article 436¹. Although the commission of the aforementioned crime is not a ground for the application of criminal-law measures in accordance with Article 96³ of the Criminal Code of Ukraine

The case law is given to confirm that a specific compulsory criminal-law measures against legal entities can be applied only simultaneously with the application of a specific criminal-law measures against authorized person of a legal entity. The judgments in the resolute part of which the court awarded a fine in double bribe size has been analyzed.

Key words: criminal proceedings, the representative of the legal entity in respect of which the proceedings are being conducted, criminal-law measures against legal entities.

Постановка проблеми. Прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 р. [1], яким доповнено Кримінальний кодекс України (далі – КК України) розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» та внесені зміни до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), викликало неабиякий теоретичний та практичний інтерес.

Стан дослідження. Окрім питання участі юридичної особи у кримінальному провадженні та застосування до неї заходів кримінально-правового характеру (далі – ЗКПХ) ставали предметом наукових досліджень таких учених як Абламський С.Є., Бугайчук К.Л., Даниленко А.В., Юхно О.О., Яценко А.М. та інших. Однак впроваджені законодавчі зміни зумовлюють необхідність подальшого аналізу насамперед у зв'язку з практичною реалізацією нормативно-правових норм. Тому **метою** статті є здійснення загальної характеристики кримінального провадження щодо юридичної особи та аналіз конкретних прикладів застосування до юридичної особи ЗКПХ, передбачених ст. 96⁶ КК України, судами України.

Виклад основного матеріалу. Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно та паралельно з відповідним кримінальним провадженням щодо фізичної уповноваженої особи, яка вчинила злочин в інтересах та (або) від імені такої юридичної особи. У зв'язку з цим новий номер провадження щодо юридичної особи не присвоюється.

Відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися ЗКПХ, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст.ст. 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами 1, 2 ст. 368³, частинами 1, 2 ст. 368⁴, ст.ст. 369, 369², 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК України, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст.ст. 258-258⁵ КК України [2, ст. 214]. Перераховані вище злочини посягають на різні об'єкти і їх перелік є вичерпним. Та якщо аналізувати ч. 8 ст. 214 КПК України та ст. 96³ КК України то стає очевидним, що законодавець у процесуальному кодексі в статті, що регулює початок досудового розслідування, не зазначив частини 2-4 ст. 159¹. Виходить, що вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи злочину, передбаченого частинами 2-4 ст. 159¹ КК України хоч і є підставою для застосування до юридичних осіб ЗКПХ, однак, по суті, кримінальне провадження щодо такої юридичної особи не може бути відкрито.

Наступним нюансом, який засвідчує технічні недоліки моделювання законодавчих положень що аналізуються, є відсутність у ст. 96³ КК України такої підстави для застосування до юридичної особи ЗКПХ як вчинення її уповноваженою особою злочину, передбаченого ст. 436¹ КК України «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів». Хоча ця стаття зазначається у ст. 96⁹ КК України як підстава для ліквідації юридичної особи.

Чинним кримінальним законодавством України виключена можливість застосування ЗКПХ до державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій за вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи окремих злочинів. Зокрема, за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України), використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (ст. 306 КК України), пропозицію, обіцянку або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369 КК України) тощо [3, ст. 96⁴].

Не зважаючи на значну кількість злочинів, за які до юридичної особи можуть застосовуватись ЗКПХ, у наукових колах обговорюється питання доцільності включення до цього переліку, наприклад, ст. 205 «Фіктивне підприємництво», ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності» [4], ст. 182 КК України «Порушення недоторканності приватного життя» [5, с. 509] тощо.

Слідчий або прокурор зобов'язані не пізніше наступного робочого дня після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань письмово повідомити юридичну особу. А обвинувальний акт окрім загальних відомостей повинен містити підстави застосування ЗКПХ щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими (п. 71 ч. 2 ст. 291 КПК України). Найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації зазначаються у довідці про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, яка додається до обвинувального акту (п. 5 ч. 4 ст. 291 КПК України).

Як влучно звертає увагу С. Є. Абламський та О. О. Юхно в КПК України дійсно не передбачено такого процесуального статусу як юридична особа, щодо якої здійснюється кримінальне провадження [6, с. 81]. А от представника юридичної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, виокремлено в пунктах 25, 26 ст. 3 КПК України як учасника кримінального і судового провадження. Однак його не віднесено до жодної зі сторін та не визначено яку функцію (захисту, обвинувачення чи правосуддя) він виконує. Представником юридичної особи відповідно до ч. 1 ст. 64¹ КПК України може бути: 1) особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; 2) керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами; 3) працівник юридичної особи.

Як зазначає О. В. Козаченко, ЗКПХ щодо юридичних осіб утворюють окрему групу примусових кримінально-правових заходів [7, с. 38]. Тобто до юридичної особи застосовується не кримінальна відповідальність у виді покарання, а державне реагування у виді заходів кримінально-правового характеру. На сьогодні в Україні це штраф, конфіскація майна та ліквідація. Хоча законодавством зарубіжних держав регламентується більший перелік «квазікримінальних заходів впливу». Наприклад, Актом «Про відповідальність колективних утворень за заборонені карні дії» Республіки Польща від 28.10. 2002 р., Пенітенціарним кодексом Естонської Республіки, КК Республіки Молдова тощо [8, с. 46-49].

Рішення про застосування до юридичної особи конкретного ЗКПХ має бути зазначено судом у обвинувальному вирокі, в якому фізична уповноважена особа визнана винною у вчиненні від імені та (або) в інтересах такої юридичної особи одного зі злочинів, передбачених ст. 96³ КК України, і їй призначений конкретний вид і розмір покарання (п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК України).

На підтвердження даного законодавчого положення наведемо приклад із судової практики. Так, вироком Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 31.05.2017 р. до приватного малого підприємства «Сковод» застосовано ЗКПХ у виді штрафу в сумі 32 680 грн 62 коп. При визначенні розміру штрафу суд керувався положеннями ч. 1 ст. 96⁷ КК України. Суд застосовував штраф виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди.

За обставинами справи ОСОБА_2, працюючи директором підприємства «Сковод», 24.02.2016 р., перебуваючи у приміщенні Державної фінансової інспекції у Хмельницькій області, надала неправомірну вигоду в розмірі 600 доларів США начальнику інспекції за сприяння в складанні Державною фінансовою інспекцією позитивної довідки зустрічної звірки підприємства «Сковод» з метою уникнення відповідальності за виявлені під час проведення перевірки порушення. ОСОБУ_2 суд визнав винною у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369 КК України в інтересах зазначеного підприємства, та призначив покарання у виді штрафу в розмірі 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 8500 грн [9].

Жовтневим районним судом м. Маріуполя Донецької області також накладено штраф на юридичну особу виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди у сумі 19840 грн. Встановлено, що до ОСОБА_3, який працював на посаді заступника начальника третього відділу Головного відділу контрольно-розвідувального захисту економіки України Управління Служби безпеки України в Донецькій області, тобто був службовою особою, яка постійно здійснює функції представника влади, звернувся керівник ПП ВКФ «Карнеол» ОСОБА_2 з пропозицією надання щомісячної неправомірної вигоди у розмірі близько 130 000 грн за безперешкодне перевезення вантажів автомобільним транспортом цього підприємства автомобільними дорогами України понад встановлені граничні норми. 07.06.2016 р. у рамках проведення контролю за вчиненням злочину ОСОБА_2 передав, а ОСОБА_3 одержав грошові кошти у розмірі 400 доларів США (9 920,00 грн.) за надання можливості безперешкодного перевезення вантажів автомобільним транспортом ПП ВКФ «Карнеол» автомобільними дорогами України понад встановлені граничні норми ваги. Жовтневий районний суд м. Маріуполя Донецької області визнав ОСОБА_2 винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 369 КК України, та призначив покарання у виді штрафу в розмірі 600 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 10200 грн, а також застосував штраф до юридичної особи [10].

Провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї ЗКПХ, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи. Тому в разі звільнення уповноваженої особи юридичної особи

від кримінальної відповідальності на підставі ст. 45-48, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258⁻³, ч. 4 ст. 258⁻⁵ КК України одночасно виключається і застосування до юридичної особи примусових ЗКПХ [11, с. 230]. Про закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд зазначає про це у виправдувальному вирокі або постановляє ухвалу (ч. 3 ст. 284 КПК України).

Висновки. Застосування до юридичних осіб ЗКПХ безумовно є прогресивним кроком, про що свідчить успішний досвід окремих держав-учасниць Європейського Союзу. Однак, на сьогодні існує незначний відсоток кримінальних проваджень щодо притягнення юридичних осіб до «квазікримінальної відповідальності». Перш за все ґрунтовного доопрацювання, перегляду і корегування потребує ст. 96⁻³ КК України в напрямку розширення підстав застосування заходів кримінально-правового характеру. Аналіз законодавчих приписів ст.ст. 96⁻³, 96⁻⁹ КК України та ст. 214 КПК України спонукає до висновку про необхідність їх узгодження між собою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб: Закон України від 23.05.2013. № 314-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18> (дата звернення: 30.07.2019).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 29.07.2019).
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 29.07.2019).
4. Трут Д., Автух А. Притягнення юросіб до кримінальної відповідальності в Україні: міф чи реальність? URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/prityagnennya-yurosib-do-kriminalnoyi-vidpovidalnosti-v-ukrayini-mif-chi-realnist.html> (дата звернення: 01.08.2019).
5. Сосніна О. В. Питання відповідальності юридичних осіб за порушення недоторканності приватного життя. С. 505-510. URL: http://science.ipnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/5059/vnulpurn_2016837831.pdf (дата звернення: 02.08.2019).
6. Абламський С. Є., Юхно О. О. Окремі питання участі у кримінальному провадженні представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження. *Право і безпека*. 2016. № 1 (60). С. 80-84
7. Козаченко О. В. Архітектоніка кримінально-правового впливу: поняття, властивості та система кримінально-правових заходів. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). С. 22-40.
8. Яценко А. М. Зарубіжний досвід законодавчої регламентації заходів кримінально-правового характеру. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2017. №3 (17). С. 43-52.
9. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 31.05.2017 р. Справа № 686/10280/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67709206> (дата звернення: 03.08.2019).
10. Вирок Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області від 01.09.2016 р. Справа № 263/9687/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/60185433> (дата звернення: 03.08.2019).
11. Яценко А. Обставини, що виключають можливість застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 227-232.